

ÉDER KATALIN

KUMOROVITZ LAJOS BERNÁT HAGYATÉKA

Hagyatéki anyagot rendezni, leltározásra előkészíteni nem rutinfeladat, mivel minden hagyaték más, magán viseli örökül hagyója személyiségét, tudományos munkamódszerét. Kumorovitz Lajos Bernát hagyatékának rendezése számos, a Régészeti Adattár korábbi hagyatéki anyagaitól eltérő döntések meghozásával kezdődhetett meg. Az anyagot 2006-ban a premontrai rend adta át a BTM-nek és az első átnézés során egyértelműen kiderült, hogy a tudományos hagyaték mellett a személyes anyag is igen jelentős. Tekintetbe véve a helyzetet, az átadót, a közvetlen családi örökösök hiányát úgy döntöttünk, hogy a teljes anyagot egyben tartva, egy helyen őrizzük, így viszont egy igen színes anyagot kellett szétválogatni, rendezni, amiből összesen 340 tétel leltározására került sor. A hagyaték két nagyobb részre osztható: személyes iratok és tudományos hagyaték.

A személyes iratok között találhatóak Kumorovitz önéletrajzai, munkaigazolásai, de ide kerültek az orvosi és katonai iratok, a Szepesi Öregdiák-találkozók meghívói, doktori oklevele, a kitüntetéseihez kapcsolódó emléklapok, gratuláló levelek, akadémiai tagsága visszaállításához kapcsolódó anyagok és végül gyászjelentése.¹

A személyes és tudományos hagyaték határán van az anyag mintegy harmadát kitevő hatalmas levelezés,² ennek igen komoly részét teszik ki a családtagoktól kapott levelek, képeslapok, táviratok. Kumorovitz cipszer családból származott, szülei 10 gyermeket neveltek fel, a testvérek, sógorok, sógornők folyamatos levelezésben álltak egymással.³ A levelezésben egyes esetekben a boríték is leltározásra került, amennyiben a levél dátuma csak ebből volt megállapítható, illetve, ha a levéllel vagy az arra való válasszal kapcsolatban Kumoro-

vitz bármilyen megjegyzést írt rá, ezek mindig az aktuális levél előtt találhatóak. Előfordulhat, hogy bizonytalan egy-egy keresztnévvel aláírt képeslap vagy levél írója, azok a vegyes levelek közé kerültek besorolásra.

Kumorovitz életének fontos állomása volt a gödöllői gimnáziumban tanárként, majd igazgatóként töltött időszak. Az ebből a korszakból származó levelek részben történészi, részben tanári munkájával kapcsolatosak, de ide kerültek a későbbi gödöllői öregdiákok osztálytalálkozóira szóló meghívások is.⁴ Érdekességként kiemelhető a szülőktől, diákoktól kapott levelek és képeslapok vaskos paksamétája.⁵ (1. kép)

Oktatói tevékenységének második hosszú szakasza az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez köthető, ehhez részben megőrződtek előadásaihoz készített jegyzetei, részben az egyetemről származó hivatalos iratai (felkérő levelek, címzetes egyetemi tanári kinevezése stb.) és hallgatóinak félévenkénti névsora (noha ez a gyűjtés nem teljes).⁶

Felszentelésétől kezdve, egészen az 1920-as évek első felétől haláláig folyamatos kapcsolatban volt rend- és paptársaival, többek között Fényi Ottóval, Hermann Egyed Istvánnal, Zimándi Pius Istvánnal.⁷ Az sajnós egyértelműen kiderül, hogy nem teljesek ezek a levelezések, de tartalmaznak információkat részben Kumorovitz tudományos pályája, részben a 2. világháború után a megszüntetett szerzetesrendek tagjainak életével kapcsolatban.

Életét átszőtték a baráti-tanítványi-kollegiális levelezések mind magyar, mind idegen nyelven, a szakterületébe vágó megkeresések történészekről, tanítványoktól vagy éppen ismeretlenektől, de ide kerültek a lektorálási felkérések, a Tudományos

¹ BTM RA H. 3130–2015 – H.3154–2015 – a kitüntetések a Kiscelli Múzeumba kerültek

² BTM RA H. 3157–2015 – H. 3172–2015, H. 3182–2015 – H. 3219–2015, H. 3221–2015 – H. 3293–2015, H. 3463–2017

³ BTM RA H. 3158–2015 – H. 3171–2015, ide kerültek a családi látogatásokkal kapcsolatos hivatalos iratok, levél fogalmazványok és édesanyja hagyatéki iratai is

⁴ BTM RA H. 3182–2015 – H. 3188–2015, H. 3190–2015

⁵ BTM RA H. 3189–2015

⁶ BTM RA H. 3319–2015, H. 3433–2016 – H. 3437–2016

⁷ BTM RA H. 3191–2015 – H. 3219–2015; Fényi Ottó levelei: H. 3191–2015, Hermann Egyed István levelei: H. 3196–2015, Zimándi Pius István levelei: H. 3204–2015

Minősítő Bizottság és egyéb szakmai bizottságok megkeresései, a Potthast-bizottsággal kapcsolatos levelek.⁸ Ezek az anyagok nem csak és kizárólag szakmai természetűek, bár köztük van Kubinyi András az ELTE BTK Középkori Régészeti Tanszék megalapításáról hírt adó levele is (2–3. kép), de itt található Szekfű Gyula kérése unokahúga fiának a gödöllői internátusba való felvétele kapcsán (4. kép) vagy Szokolai György 1974-es keltezésű levele, melyben közös orvostörténész barátjukat említi, valószínűleg Antall József későbbi miniszterelnökre utalva.⁹

Itt említeném meg még a Kumorovitz gödöllői éveire és a Premontrei Gimnáziumhoz kapcsolódó egyéb iratokat is.¹⁰

Már a szakmai hagyatékhoz tartozik a számtalan cikkhez, értekezéshez írt lektori és opponensi vélemény,¹¹ ezekhez csatoltam a fennmaradt hivatalos iratokat is. Érdekes helyet foglal el ebben Györffy György doktori értekezésének opponensi véleménye, amihez az átlagosnál több jegyzet kapcsolódik, sőt egy különálló cikk is született belőle.¹²

Kumorovitz idős korában (az időpont nem behatárolható, de az írása alapján egyértelműen késői anyag) listába szedte a saját bibliográfiáját, beszédeit rádiós és tévés szerepléseit, külföldi tanulmány- és kutatóútjait stb.¹³

Ez a fajta rendszerezés folyamatosan része volt a munkájának, így a hagyatéki anyagnak is, e módon összegyűjtve bekerültek az MTA Akadémiai Ösztöndíjhoz írt jelentései, a különböző munkaközösségekben végzett munkáiról szóló listák, de látogató- és olvasójegyei is, ezek közül fontos megemlíteni a Vatikáni Titkos Levéltárba szóló belépési igazolványokat.¹⁴ (5–6. kép)

A szakmai hagyaték tudományos része a különböző témakörök anyaggyűjtéseivel, jegyzeteivel indul, főleg az Országos Levéltárból, de itt találhatóak a Nápolyban és Krakóban végzett kutatásainak anyagai is.¹⁵ Ezek az anyaggyűjtések néha te-

matikusan készültek, néha viszont minden éppen Kumorovitzot foglalkoztató témakörhöz egyszerre készített jegyzeteket.

A beérkezett hagyatékban Kumorovitz jelölésével voltak szétválogatva a kancellária, titkos kancellária témakörön belül a korszak és funkciók szerinti jegyzetanyagok, oklevélszövegek, fogalmazványok, ezek ezt a szétválogatást megtartva kerültek leltárba.¹⁶ Az már itt a korai és a későbbi kancellária témakörben végzett kutatásainál is megfigyelhető volt, hogy egy összetett nagy anyaghoz összegyűjtötte a forrásokat, szakirodalmat és ezekből a jegyzetektől fogalmazványokból, kis összefoglaló szövegekből emelt ki, dolgozott át és kutató tovább egy-egy kiemelt témát, ilyen volt pl. Kálmán király 1109. évi ítéletlevele, I. Lajos elfelejtett háborúja, Tótsolymosi Apród János élete és kancelláriai működése, I. Lajos király gyűrűspecstje.¹⁷ A kéziratváltozatok sorrendbe rakásához segítséget jelentett, hogy Kumorovitz rendszeresen pontos dátummal látta el a szövegre rávezetett megjegyzéseit, javításait, éppen ezért több esetben az eredeti dossziét is megtartottuk a rajta szereplő információk miatt.

Kéziratai számos szövegváltozatban maradtak fenn, ahogy a fentiekből kiderül, egy-egy témát többször, változó hosszakban átírt a célnak megfelelően. Ezért a szövegváltozatok általában együtt vannak leltározva a saját belső sorrendjük szerint, követve a Kumorovitz által összerakott sorrendet. A rendezés során érdekes volt látni, hogy egyes előadásokhoz a kész kutatási anyagot hogyan rendezte újra, rövidítette, finomította, alakította és mindezt külön-külön dossziében őrizte (pl. I. Lajos király 1375. évi havasalföldi hadjárata c. kézirat 1974. évi és 1979. évi változata,¹⁸ egy 1980 előtti gépelt kézírata¹⁹) Sok esetben a kutatás aktuális állása jól követhető az ugyanabban a témában különböző előadásokra készült kéziratok és a végül megjelent tanulmány címének változásában is. A sokirányú foglalkozás egy-egy témával azt is hozta, hogy több tétel alá kerültek ugyanabban a témában készült anyagok a példának hozott I. Lajos háborúja téma pl. H.3392–2016 – H.3403–2016 között, valamint a Tótsolymosi Apród Jánoshoz kapcsolódó

⁸ BTM RA H. 3221–2015 – H. 3293–2015

⁹ Kubinyi András levelei: BTM RA H. 3259–2015, Szekfű Gyula levele: BTM RA H. 3221–2015, Szokolai György levele: BTM RA H. 3240–2015

¹⁰ BTM RA H. 3174–2015 – H. 3181–2015

¹¹ BTM RA H. 3294–2015 – H. 3315–2015, BTM RA H. 3423–2016, BTM RA H. 3458–2017, H. 3461–2017 – H. 3462–2017.

¹² BTM RA H. 3330–2015 – H. 3331–2015, BTM RA H. 3359–2015

¹³ BTM RA H. 3318–2015 – H. 3325–2015

¹⁴ BTM RA H. 3326–2015 – H. 3329–2015, Vatikáni Titkos Levéltárba szóló belépési igazolványok (1938, 1940, 1971): BTM RA H. 3326–2015

¹⁵ BTM RA H. 3332–2015 – H. 3345–2015, kicsit hátrébb sorolva oklevél átírások, kisebb anyag- és forrásgyűjtések vannak itt: BTM RA H. 3416–2016 – H. 3422–2016, H. 3424–2016 – H. 3427–2016, H. 3438–2016 – H. 3441–2016, H. 3464–2017

¹⁶ BTM RA H. 3346–2015 – H. 3358–2015

¹⁷ BTM RA H. 3360–2015 – H. 3409–2016 a pecséthasználathoz kapcsolódik például: BTM RA H. 3371–2015 – H. 3373–2015, címer- és zászló: BTM RA H. 3374–2015 – H. 3382–2015, Tótsolymosi Apród János: 3386–2016–3391–2016, I. Lajos király elfelejtett háborúja: BTM RA H. 3386–2015, H. 3392–2016 – H. 3403–2016

¹⁸ BTM RA H. 3394–2016

¹⁹ BTM RA H. 3395–2016

anyagokban is. Ez utóbbihoz kapcsolódnak kancelláriai anyagok is, ez mutatja talán a legjobban, hogy Kumorovitz életművében minden minden-nel összefügg. A nagy téma, a kancellária kutatása során bukkant kisebb, de fontos kérdésköröket vagy problémákat megvilágító forrásokra és ezeket külön kidolgozta, miközben át-átemelt jegyzetanyagot a kancelláriához végzett kutatási anyagából.

Elsősorban nem tételszáma, hanem mennyisége miatt hatalmas a Budapest Történetének Okleveles Emlékei III. (továbbiakban: BTOE) című monumentális munkához kapcsolódó anyag. A kötet végső változatának példánya mellett anyaggyűjtések, kéziratos cédulák, jegyzetek, az oklevél-összeolvasások listái (egy cédulákon Kubinyi András kézírása), levelezés, Kubinyi András lektori véleménye.²⁰

A BTOE kéziratban vannak hiányzó sorszámok (regeszták, oklevél-szövegek), amik az Indexben keresendő, mert valószínűleg a címszavazás miatt kiemelte őket és utána nem helyezte vissza a szövegbe, több helyen szerepel az ő és Bertényi Iván aláírása, általában az összeolvasás dátumával.

A BTOE-hez az oklevelekről készített kéziratos jegyzeteket, átírást dátum szerint sorrendbe rendeztem, ettől esetenként csak azért tértem el, hogy a Kumorovitz által összekapcsolt, egybetartozó részeket megőrizsem. Külön listák vannak a megnézendő, megnézett, kikért oklevelekről és vannak még egyéb jegyzetek is – ezek megőrzése egyrészt a munkamódszer megismerése és követeése miatt izgalmas, másrészt egy-egy kételyeket, kérdéseket felvető oklevél esetén a kutatás egészét dokumentálja köszönhetően Kumorovitz alaposágának, itt is dátumokkal jelölte, hogy mikor nézte át és mikor ellenőrizte. Az anyagon annyi változtatást eszközöltem, hogy mivel nem volt folyamatosan és következetesen szétszedve a végül fel nem használt anyag (Kumorovitz ezeken jelölte „nem kell” vagy „nem bp.-i anyag” felirattal, hogy nem használták fel a kötetben), ezért azokat is beépítettem ebbe a kronologikus sorba.

A gépelt, szerkesztett, korrektúra során javított, cserélt anyagot Kumorovitz jelzései alapján külön

leltároztam,²¹ de átfedések, oda nem illő cédulák lehetnek ebben is, mivel ez a Kumorovitz által feliratozott dossziékból került leltározásra, és a kronológiai rendezésen túl nem változtattam a sorrenden.

A BTOE anyagaihoz érdemes együtt tanulmányozni ezeket a tételeket, elsősorban a szerkesztési munka követhető benne, a következetesen dátummal szignált egyes folyamatok miatt.

Három cédulaanyag három tételként került leltárba, az első a BTOE indexelő céduláit tartalmazza Kumorovitz sorrendjében, rajtuk itt-ott megjegyzések az indexeléshez az ő kézírásával.²² A második évenkénti bontásban borítékokban rendezve a kancelláriai tisztségek, pecsétek stb. adatai tartalmazza 1342–1382 közötti időszakból, ahol ettől a rend valamilyen okból eltért, ott a Kumorovitz által dobozolt sorrendet őriztem meg.²³ A harmadik egy eredetileg is vegyes cédulaanyag, ami okleveleket, szakirodalmi hivatkozásokat tartalmaz és némi tematikai felosztás megfigyelhető benne (pl. magánoklevelek, pecséttan, címertan, Sárkány-rend, sóregálé), ezek a dobozban jelölőkkel vannak ellátva, egyes cédulákat Kubinyi András készíthetett a kézírás alapján.

Lezárásként két tételbe rendeztem Kumorovitz Bernát noteszeit és naptárait (1925, 1939, 1951–1952, 1958, 1960–1979, 1990–1992) különböző évekből.²⁴ Ezek nem kizárólag a napi tevékenységekről szólnak (egyetemi órák, szakmai programok, szabadság, családi, baráti és kollegiális látogatások, utazások, betegségek), hanem gyakran oklevél és egyéb szakirodalmi jegyzeteket, valamint a BTM történetéhez kapcsolódó információkat is tartalmaznak. Az 1992. évi naptárban az utolsó bejegyzés halála napjáról származik.

A naptárak mellett általa munkanaplónak nevezett vaskos határidőnaplót is vezetett (1957–1966, 1973, 1970, 1980, 1983–1986),²⁵ amik valóban a tervezett kutatási témákat, kutatási feladatokat, BTM-ben elvégzendő munkákat, vezetői feladatokat (ez egyben intézménytörténet is!) tartalmazzák.

²¹ BTM RA H. 3446–2016

²² BTM RA H. 3455–2016 – sajnos a megjegyzések írásakor az eredeti sorrendet felborította, néha ezt a leltározáskor korrigálni lehet (alapvetően ABC sorrendről van szó)

²³ BTM RA H. 3456–2016

²⁴ BTM RA H. 3451–2016

²⁵ BTM RA H. 3452–2016

²⁰ BTM RA H. 3443–2016 – H. 3450–2016, H. 3453–2016

THE HERITAGE OF LAJOS BERNÁT KUMOROVITZ

The heritage of Lajos Bernát Kumorovitz was handed over to the Budapest History Museum by the Premonstratensian order in 2006. During the sorting process it turned out that there was plenty personal items among the scholarly material. At the end, a total of 340 items have been taken to inventory.

Among others, the personal documents contain his CV-s, medical and military records and doctoral degree. Almost one third of the material, on the border of personal and scholarly documents, is the correspondence, mostly with family members. However, another significant amount of letters are to fellow priests, friends, colleagues, pupils and unknown individuals in professional matters.

Apart from the opponent's and revision opinions, a serious amount of collected scientific material (sources, literature) in such topics as chan-

cellery, and studies about them in several manuscripts variations are also part of the scholarly heritage. The material about the book „*Budapest Történetének Okleveles Emlékei III.*” (BTOE) [*Chartered Memories of the History of Budapest*] is vast mostly because its sheer amount. Beside the final variant of the volume, collected material, handwritten cards, notes, lists of charters, correspondences etc have been sorted here.

Three groups of cards have been taken into three inventory items, the first contains the indexing cards of the BTOE, in the order established by Kumorovitz himself. The second contains the data of chancellery offices, seals etc in annual order between 1342 and 1382. The third is a miscellaneous card material with charters and literature citations, and it presents some thematic order (e. g. private charters sigillography, heraldry, Order of the Dragon, regal of salt.)

1. kép: Karácsonyi üdvözlőképeslap Kumorovitz Lajos Bernátnak tanítványától, Bárándy Györgytől (BTM RA H. 3189-2015)

Fig. 1. Christmas card to Lajos Bernát Kumorovitz from his pupil, György Bárándy (BTM RA H. 3189-2015)

Budapest, 1989. június 14.

Kedves, jó Professor Uram!

Közzel halálom hírvérem a lapot. Magyarok több-
ször próbálkoztam telefonnal, de vagy nem tudott át-
adni, vagy nagyon leteremt hullami a csengőt. Hiszem
magam is immár telet vagyis a kutyáim, és már
az én hullásom is csengőt, ha nem vagyis telefon-
készen, hívom, én sem hullam a csengőt.

Közel díjazom általam méltány megítélés — az ország
várostörténeti társaság, 20 éves jubileumát ünnepeletem —
is, csak most indult. Elisz is a leírásaim:

1111 Bp. Berecsényi u. 6. I. 5.

a telefonom szám: 651-219.

Boldog vagyok, hogy megintem Professor Urak rehabilitá-
lását, de ahogy néztem az 1949-ben kizárt akadémia-
kultúrák névsorát, bizony nagyon elborzultam. Bizonyos
ország akadémiajainak dísznév rítetted volna a kizáratat,
és mondom, hogy csak mégis írtam meg a rehabilitációt.

Velem nincs semmi új. Már egy ére kimervelett
professzor vagyok, és valójában leírásom a saját tanácsom
a Központi Régióti Tanács. A Kari Tanács már jövököt-
a Régióti Tanács három részre vitést, már csak a
miniszteri ~~tanács~~ jövököt és kell. Sokat dolgozom, de
már fejeztem az, hogy több szakmában kell általam

(7)

lennem, régiséget tanítani, régész dokumentációt és
 iratdolgokat bírni, és a mellett tőstészt írni.

A BTM új főigazgatója, felmeri neki maga
 melletti tanszékot, így anyagilag most nem
 állhat szóba, bár időnként el kell menni a Múzeumba
 tanácsokat adni. Gondolom, ezt kellegintézet nem
 veszi mindig jó néven.

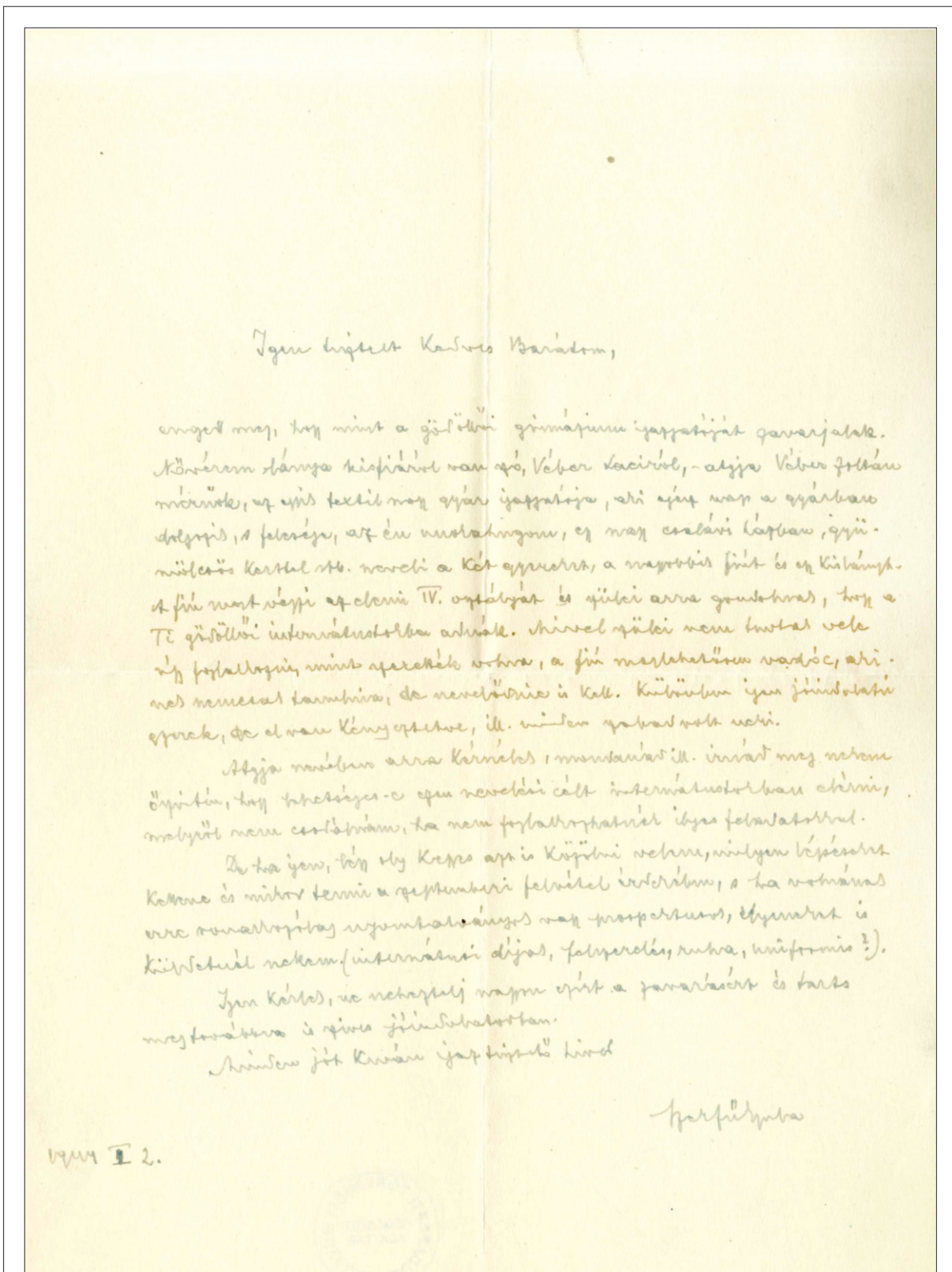
Idő mellett, kellemes és tisztelettel
 köszönet a már
 korábbi tanításom, mások mestere^x

András

^x Ezzel arra utaltam, hogy 60 éves születésnapomon
 a magam tanítványai, kivált ifjú barátai
 ünnepelték.

Itt lehetne mondani, hogy ezek Prof. Ágoston
 Kellerni barátai, mivel én magamat Kellerni
 gyermekének tekintem.

2-3. kép: Kubinyi András levele az ELTE BTK Középkori Régészeti Tanszék megalapításáról (BTM RA H. 3259-2015)
 Fig. 2-3. Letter of András Kubinyi about the establishment of the Medieval Archaeology Department of ELTE BTK (BTM
 RA H. 3259-2015)

4. kép: Szekefű Gyula levele (BTM RA H. 3221-2015)

Fig. 4. Letter of Gyula Szekefű (BTM RA H. 3221-2015)

5-6. kép: Kumorovitz Lajos Bernát belépési igazolványa a Vatikáni Titkos Levéltárba, 1940. (BTM RA H. 3326-2015)

Fig. 5-6. Entry pass of Lajos Bernát Kumorovitz to the Vatican Secret Archives

